

Seminaari- ja kuulemistilaisuus valtioneuvoston demokratiapoliittisen toimintaohjelman valmistelusta, Helsinki 16.9. 2016

[kirjoitettu puhe, lyhennetty ja tiivistetty puhuttaessa]

Hyvät kansalaiset, hyvät seminaariin osallistujat,

Haluan ottaa esille erityisesti kaksi asiaa asiaa:

- 1) kansalaisten viestinnälliset oikeudet, jota ei Suomessa tosiasiallisesti tunnusteta ja
- 2) kuntademokratian, jota on vaarannettu jo edellisellä kuntalakiuudistuksella tuomioistuinmaksulailla sekä maankäyttö- ja rakennuslain uudistuksilla.

Kansalaisten viestinnälliset oikeudet ovat asia, jota Suomessa ei näydetä ymmärtävän eikä sitä haluta ottaa edes esille, vaikka esimerkiksi jo yli kymmenen vuotta sitten professori Hannu Nieminen ja kumppanit ehdottivat Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaan liittyvässä raportissaan (*Media ja demokratia Suomessa. Kriittinen näkökulma. Oikeusministeriön julkaisu 11/2005*) mediajärjestelmän demokratisoimista. Keskeisellä sijalla oli julkisen palvelun periaatteen laajentaminen. Ongelmana on, että samalla kun Suomen perustuslaki turvaa kansalaisille joukon perustavia viestinnällisiä oikeuksia, mikää ei velvoita viranomaisia tai mediaa takaamaan oikeuksien toteutumista.

Suomessa ei ole tunnustettu ei-kaupallista kansalaismediaa, yhteisömediaa (engl. *community media* kansainvälisessä merkityksessä, ei some) toisin kuin useimmissa läntisissä EU-maissa, vaikka sekä Europarlamentti että EU-komission ovat kehottaaneet tunnustamaan yhteisömedian lainsäädännössä ja mahdollisuusin mukaan tukemaan tätä tärkeää kansalaistoimintaa Esimerkiksi Tanskassa toimii yli 100 yhteisöradiota ja useita kymmeniä lähtelevisioita, joita Tanskan kulttuuriministeriö tukee usealla miljoonalla eurolla vuosittain. Tanskassa, kuten esimerkiksi Isossa-Britanniassa kansalaisten ei-kaupallista kansalaismediaa pidetään osana julkista palvelua. BBC tekee ympäri maata yhteistyötä yhteisöradioiden kanssa. Suomessa toimii nykyisin 7 yhteisöradiota radioaalloilla ja noin 20 lähitelevisiota lähinnä ruotsinkielisellä Pohjanmaalla ilman ei-kaupallisia yhteisöradio- ja -televisiolupia.

Journalistisin periaattein tuotettu kansalaismedia edistäisi kaikkia niitä kuutta toimenpanohankkeiden painopistealuetta, jotka luonnostekstissä on mainittu. Yhteisöradiot ja -televisiot antavat kaikkialla Euroopassa syrjäymisriskissä oleville ja valtamediassa unohdetuille ryhmille kuten nuoret, seniorit, maahanmuuttajat, naiset, mielenterveys- ja päihdekuntoutujat sekä kehitysvammaiset mahdollisuuden oman julkisuuden luomiseen omalla tavallaan ja omilla kielillään. Yhteisömediassa on aina myös koulutettu vapaaehtoistyöntekijöitä, henkilökuntaa ja harjoittelijoita journalistisiin ja IT-taitoihin sekä media- ja lähdekriittisyyteen. Faktoihin pohjautuva ja vähemmistö- ja alakulttuurien viestinnällisiä oikeuksia kunnioittava ohjelmatuotanto lisää dialogia eri ryhmien välillä ja nostaa yhteiskunnallisen keskustelun tasoa sosiaalisen median narsistisesta mututiedosta tosiasioihin ja argumentointiin.

Demokratian kannalta on kestävämpää, että kansalaisia ja kuntalaisia pidetään nykyisin lähinnä asiakaina. Asiakkaat ovat aina enemmän objekteja, vaikka he pääsisivät raadeissa keskustelemaan ja jollakin tavalla vaikuttamaan palveluihin. Sen sijaan kansalaiset ja kuntalaisten ovat subjekteja, aktiivisia politiikan tekijöitä ja rakenteisiin vaikuttajia. Muutos kansalaisten ja kuntalaisten asemassa on jo näkynyt siinä, miten maankäyttö- ja rakennuslakia sekä kuntalakea on muutettu ja suunnitellaan muutettaviksi. Uutta kuntalakea (410/2015) on jostain syystä mainostettu demokratiaa parantavana lakina, vaikka se on valtiovarainministeriön laatima perustuslain rajoja hipova talouskuripuitelaki, joka lisäksi edustaa todella huonoa lainvalmistelua ja lainsäädäntöä. Laissa mainitut asukasraadit, kaupunginosavaltuustot ja vanhusneuvostot ovat olleet mahdollisia aikaisemminkin. Sen sijaan tämä uusliberalistinen talouskurilaki on antanut hallitukselle mahdollisuuden nostaa palvelumaksukattoa noin 30 % ja suorastaan uhata kuntia palvelumaksujen nostopakolla, jos kunnat eivät itse ymmärrä nostaa maksuja (mm. http://yle.fi/uutiset/asiantuntijat_hallituksen_vaivihkaa_valmisteleva_asetus_vie_rahaa_koyhilta_ja_saira_ilta/8490713). Kuntalaissa on jätetty keskieurooppalainen pormestari malli puolittiehen, koska kuntalaiset eivät pääse suoralla kansanvaalilla valitsemaan pormestaria.

Kuten asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (19.11.2015/1350) myös uusi tuomioistuinnmaksulaki (1455 /2015) säädettiin kaikessa hiljaisuudessa ilman perustuslakivaliokunnan lausuntoa, vaikka hallinto-oikeuksien maksuja korotettiin yli 150 % ja markkinaoikeuden maksuja joissakin tapauksissa useita satoja prosentteja. Hallinto-oikeusmaksut iskevät sekä kuntalaisten perustuslailliseen oikeuteen valvoa kuntien laillisuutta että kansalaisten verotusasioihin ja hallintoriita-asioihin. Markkinaoikeusmaksut vaikeuttavat pk-yrittäjien mahdollisuuksia valittaa kilpailutusasioissa. Nykyisin kuntalainen, kaupunginosayhdistys tai veronmaksaja joutuu maksamaan 500 euroa myös siitä, ettei korkein hallinto-oikeus edes myönnä valituslupaa. Hinta on sama, jos valittajana on kunta, ELY-keskus tai joku muu valtion viranomainen. Esimerkiksi Tanskassa oikeuksien maksut on porrastettu taloudellisen intressin perusteella, jolloin suurin osa hallinto-oikeusmaksuista on alhaisia.

Maankäyttö- ja rakennuslaissa on jo rajattu kuntalaisten perustuslaillista laillisuusvalvontamahdollisuutta ja siirretty koko ajan kaavoitusvaltaa pois kuntalaisten suoraan valitsemalta valtuustolta. Kaavoitukseen liittyy Suomessakin korruptio, mikä ei kaikessa laajuudessaan ole nähtävillä, koska puolueiden ja politiikkojen (vaali)rahoitus pidetään piilossa erilaisten bulvaanisäätiöiden ja -yhdistysten takana (mm. *Korhonen: Maan tapa. Tammi 2015 & Koikkalainen ja Riepula:Näin valta ostetaan: Lyhyt oppimäärä poliittisesta korruptiosta Suomessa 2006–2009. WSOY 2009*). Nykyinen hallitus suunnitteli kuntalaisten perustuslaillisesta laillisuusvalvonnasta eli kunnallisvalituksesta luopumista kokonaan, vaikka jo nykyinen maksujen nostopolitiikkaa tehokkaasti estää kuntalaisten perustuslaillisia oikeuksia. Kesällä lausunolla kiertäneessä maankäyttö- ja rakennuslain uudistamishdotuksessa ollaan normien purkamisen nimissä viemässä kunnanvaltuustoilta viimeinenkin kaavoitusvalta, poistamassa kuntalaisten osallisuutta ja siirtämässä suunnitelmallinen maankäyttö erilaisten poikkeusmenettelyjen kautta kunnanhallituksen tai lautakunnan päätettäväksi suljettujen ovien taakse (*Luonnos 22.6.2016 . Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi maankäyttö- ja rakennuslain muuttamisesta*).

Kuten vuoden 2015 kuntalakiuudistukseen liittyvässä taustamateriaalissa todetaan, suomalaiset ovat innokkaita osallistumaan, mutta on todella turhauttavaa seurata vuodesta toiseen, kuinka kuntalaisaloitteet ja kuulemistilaisuudet eivät johda mihinkään. On deliberalistisen, osallistuvan demokratiakäsityksen mukaan, että edustuksellisen demokratian lisäksi on olemassa suoraa demokratiaa. Kansanäänestykset aktivoivat ihmisiä ottamaan selvää asioista, osallistumaan, ottamaan kantaa ja keskustelemaan, mikä nostaa myös äänestysaktiivisuutta kuntavaaleissa. Muissa pohjoismaissa kansanäänestyksiä käytetään paljon aktiivisemmin. Esimerkiksi Tanskassa on liki 20 % korkeampi äänestysaktiivisuus kuntavaaleissa. Suomessa ei ole tiettävästi järjestetty ainoatakaan kunnallista kansanäänestystä kuntalaisten aloitteesta. Siksi tarvitaan säännöt, joiden perusteella kansanäänestys on pakko järjestää, jos esimerkiksi 10 % äänioikeutetuista kuntalaisista tai kansalaisista (valtakunnallinen äänestys) sitä vaatii. Kansanäänestys olisi sitova, jos äänestysprosentti olisi yli 50 %. Valtakunnallisen kansalaisoitteen rajaa voitaisiin hyvin myös nostaa, jotta aloitteiden ja vasta-aloitteiden vyöryä voitaisiin perata ja aloitteita tehtäisiin vain tärkeimmistä asioista. Pienempiä asioita varten pitää olla kevyempiä menettelytapoja. Aloitteiden käsittelymenettely pitää standardoida ja niiden tulee aina päättyä eduskunnan suureen saliin. Myös kunnissa kuntalaisaloitteiden käsittely pitää saattaa asialliselle tolalle ja kunnanvaltuuston tulee ottaa asiaan viime kädessä kantaa.

On ilmeistä, että tämä oikeusministeriön vetämä kansalaisvaikuttamisen ja demokratian edistämisen ohjelma elää eräällä tavalla ihan omaa elämäänsä, koska sillä näytä olevan mitään vaikutusta laadittuihin ja suunniteltuihin lainsäädäntöhankkeisiin. Mikään muu ei selitä sitä, että esimerkiksi oikeusministeriössä laadittiin oikeusmaksut pilviin nostanut tuomiositunnmaksulaki, vaikka sitä vastustivat kaikki asiasta lausunnon antaneet kansalaisjärjestöt ja osa tuomioistumista ja juristijärjestöistä.

Maarit Nermes
toimittaja, tietokirjailija
kansalaisaktiivi

Nermes, Maarit. Yhteisömedia. Yli 40 vuotta kansalaismediaa Suomessakin. Nomerta Kustannus Oy. Turku 2013. ISBN 978-952-7018-00-2.

<http://yhteisömedia.blogspot.fi/>